

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ**

Ankara Üniversitesi Yayın No: 641
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 771

**VI. MÜLKİYE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER KONGRESİ
(NATO ve TÜRKİYE)
13-14 Ekim 2022**

TÜRKİYE’NİN NATO ÜYELİĞİNİN ORTADOĞU POLİTİKALARINA YANSIMALARI (1945-1991)

Murat KASAPSARAÇOĞLU³⁶

İkinci Dünya Savaşı’nın hemen ardından dönemin iki süper gücü Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında Soğuk Savaş’ın başlaması ve SSCB’den Türkiye’ye yönelen toprak talepleri ve boğazlarda söz sahibi olma arzusu gibi tehditler, Türkiye’nin iki savaş arası dönemde izlediği görece bağımsız politikayı terk ederek Batı ittifakını tercih etmesinde etkili olmuştur. Türkiye’nin Batı ittifakını ve ABD’yi merkeze alan politikasını yalnızca uluslararası dinamiklerle açıklamak ise indirgemeci bir yaklaşımdır. Türkiye’nin Batı ittifakıyla ilişkilerini güçlendirmesini ve NATO’ya üye olmasını sağlayan dinamikler arasında Türk siyasal yaşamında meydana gelen çok partili hayata geçilmesi gibi değişiklikler ve Türkiye ekonomisinin o dönemki ihtiyaçları özellikle vurgulanmalıdır. Dünya siyasetinde ve ekonomisinde esen liberalizm ve demokrasi rüzgarlarının etkisi altında kalan Türkiye, SSCB’den gelen tehditlerin de bir sonucu olarak Soğuk Savaş dönemiyle birlikte tamamen Batı ve ABD merkezli bir dış politika eksenine kaymıştır. Bunun sonucunda da son Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümetleri ve ilk Demokrat Parti (DP) hükümetleri dönemlerinde Türkiye’nin dış politikadaki en önemli hedefi NATO üyeliği olmuştur. 1949-1952 yılları arasında iki kez üyelik başvurusu yapan ve reddedilen Türkiye, 1952 yılında NATO’ya üye olmuştur. NATO üyeliğinin gerçekleşmesinde Türkiye’nin Ortadoğu ile Avrupa ve Amerika arasındaki köprü rolünün öneminin Batılı devletlerce anlaşılması ve Türkiye’nin Kore Savaşı’na asker göndermesinin rolü olduğu söylenebilir. Türkiye’nin NATO üyesi olmasının ve Batı ittifakı içinde yer alarak ABD ile ilişkilerini daha da geliştirmesinin ardından DP hükümetinin dış politikadaki en büyük önceliği Ortadoğu’da daha aktif, ABD yanlısı ve komünizm karşıtı bir rol oynamak olmuştur. Bunun sonucunda, NATO üyeliğine kabul edilmeden önce İngiltere’nin önderliğinde ve Türkiye-Mısır eksenli olarak kurulması planlanan Ortadoğu Komutanlığı Projesi’nde yer almak konusunda

36 Doç. Dr., Antalya Bilim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

isteksiz davranan DP hükümeti 1955 yılına gelindiğinde ise bu kez Irak ile kurulan Bağdat Paktı'na dört kolla sarılmıştır. Bağdat Paktı'nın kurulmasından sonra 1950'li yılların ikinci yarısında Ortadoğu'da yaşanan Süveyş Krizi (1956), Türkiye-Suriye Sınır Anlaşmazlığı (1957) ve Irak Darbesi ile Ürdün ve Lübnan müdahaleleri (1958) gibi gelişmelerde de Türkiye SSCB'ye ve Ortadoğu'da SSCB ile yakın ilişkiler içinde bulunan Suriye ve Mısır gibi ülkelere karşı ABD ve NATO ile ortak hareket etmiştir. Burada vurgulanması gereken bir başka husus Ortadoğu siyasetinin krizlerle dolu olduğu 1950'li yıllarda DP hükümeti ABD'ye olan sadakatini kanıtlamak ve ABD'den daha fazla ekonomik ve askeri yardım alabilmek için Ortadoğu politikasını bir araç olarak kullanmış olmasıdır. ABD ve NATO ile uyumlu Ortadoğu politikası çerçevesinde DP hükümetleri 1955 yılında Irak, İran, Pakistan ve İngiltere ile Bağdat Paktı'nı imzalamış, 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi sırasında ABD ile ortak hareket ederek arabuluculuk yapmış, 1957 yılında Suriye ile yaşanan krizde SSCB karşıtı bir pozisyon almış ve yine 1958 yılının yaz aylarında Irak, Lübnan ve Ürdün'de yaşanan gelişmelerde ABD ile ortak hareket etmiştir. 27 Mayıs darbesi ise Türkiye'nin iç politikasında olduğu kadar dış politikasında da bir kırılma noktası olarak düşünülebilir. Özellikle 1962 yılında meydana gelen Küba Krizi ve 1964 yılında Türkiye-ABD ilişkilerinde büyük bir krize neden olan Johnson Mektubu, ABD ve NATO ile ilişkilerin daha mesafeli ve sorunlarla dolu olmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da 1960'lı ve 1970'li yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu politikası daha bağımsız kalmayı başarabilmiştir. Örneğin, 1967 ve 1973 yıllarında Arap Devletleri ile İsrail arasında yaşanan Altı Gün ve Yom Kippur Savaşları'nda Türkiye Arap ülkelerinden yana ve Batı'ya karşı politikalar izlemiştir. Yine bu dönemde Türkiye'yi arka arkaya yöneten Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit hükümetleri döneminde Türkiye'deki NATO üsleri kapatılmış ve ABD'nin bu üsleri Ortadoğu devletlerine karşı kullanması engellenmiştir. Bunun karşılığında da Türkiye'nin Arap ülkeleriyle ilişkileri önceki döneme kıyasla gelişmiş ve Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda sorunlarla boğuştuğu 1970'li yıllarda Arap ülkeleri özellikle 1973 yılında meydana gelen petrol krizinden sonra Türkiye'ye ekonomik anlamda kolaylıklar sağlamışlardır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra ABD ve NATO ile ilişkileri yeniden uyumlu hale getiren cunta (1980-83) ve Turgut Özal (1983-1993) dönemlerinde ise Ortadoğu devletleri ile ilişkiler yeniden sorunlu hale gelmiştir. Her ne kadar Türkiye 1980-88 yılları arasında meydana gelen İran-İrak Savaşı'nda iki komşu ülkesi arasında görece tarafsız bir politika izlemiş olsa da 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan Körfez Savaşı'nda ABD ve NATO ile birlikte hareket etmiş ve sonrasında bu savaştan en çok zarar gören ülkelere birisi olmuştur. Körfez Savaşı'nda izlediği politikalar nedeniyle Türkiye Ortadoğu'da büyük bir ekonomik pazarı kaybetmiş, bölgeden kaçan göçmenlerle baş başa kalmış ve savaş sonrasında Kuzey Irak'ta doğan güç boşluğunu dolduran başta

PKK olmak üzere terör örgütleri ülkenin sonraki on yıllarda iç ve dış siyaset gündemini işgal etmiştir. Özetle söylemek gerekirse, Türkiye'nin NATO'ya üye olmasından sonra Ortadoğu'ya yönelik politikaları iniş çıkışlarla doludur. Türkiye'nin NATO ve ABD ile ilişkilerinin güçlü olduğu dönemlerde Ortadoğu ile ilişkileri kötüleşmiş, ABD ve NATO'yla ilişkilerin kötüleştiği dönemlerde ise Ortadoğu ile ilişkileri görece gelişmiştir. Bu çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar ışığında Türkiye'nin NATO üyeliğinin Soğuk Savaş dönemindeki yansımaları ele alınacak ve burada belirtilen hususlar ayrıntılı bir şekilde analiz edilecektir.